



Аграрен университет – Пловдив, Научни трудове, т. LIX, кн. 5, 2015 г.  
Юбилейна научна конференция с международно участие  
Традиции и предизвикателства пред аграрното образование, наука и бизнес  
Agricultural University – Plovdiv, Scientific Works, vol. LIX, book 5, 2015  
Jubilee Scientific Conference with International Participation  
Traditions and Challenges of Agricultural Education, Science and Business



DOI: 10.22620/sciworks.2015.05.008

**АНАЛИЗ НА ЕСТЕСТВЕНИЯ ПРИРАСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО В  
ЮЖЕН ЦЕНТРАЛЕН РАЙОН ЗА ПЕРИОДА 2008–2013 Г.  
ANALYSIS OF THE NATURAL GROWTH OF THE POPULATION IN THE  
SOUTH-CENTRAL REGION FOR THE 2008/2013 PERIOD**

**Петър Маринов  
Peter Marinov**

Аграрен университет – Пловдив  
Agricultural University – Plovdiv

**E-mail: tea4er@mail.bg**

**Absrtact**

The study of the geo-demographic processes in the South-Central region reveals the nature of the geo-demographic picture for a certain period of time. The South-Central region is part of the administrative-territorial classification given by NUTS and 20.06% of the population live in the region. The processes associated with the geo-demographic features in these areas largely reflect the ones (geo-demographic) taking place in Bulgaria. The study covers part of the geo-demographic processes: fertility, mortality and natural population growth in the South-Central region.

**Key word:** demography, population growth, fertility, mortality, NUTS classification.

**ВЪВЕДЕНИЕ**

Изучаването на населението през всички исторически, биологични етапи на неговото развитие оформи нова научна дисциплина – „демография“, която ползва статистическа информация за събирането и анализирането на процесите и явленията, свързани с населението.

Успоредно с демографията за повече изчерпателност и научна точност се използват научни знания от антропологията, биологията, историята, етнографията и други науки, близки до социално-икономическото и културното развитие на човешкото общество.

Социално-икономическото развитие в глобален, регионален и локален план налагат създаването на нови научни дисциплини, които по-точно да анализират съвременните човешки проявления. Проблемите на населението в съвременния свят се преплитат и се появяват нови смесени научни

дисциплини, опитващи се да решат глобалните въпроси, свързани с демографското развитие на населението.

Геодемографията в настоящия доклад проследява процесите, развиващи се в сферата на социума в Южния централен район. Те се характеризират с количествени и качествени показатели, съвкупността от качествените белези на населението в района, както и структурата на населението. По своята същност геодемографията представлява взаимно свързани комплекси от характеристики на населението, които оказват силно влияние върху различните процеси и явления.

Структурата предлага от своя страна йерархичност на елементите като: полово-възрастов състав, разпределението на населението в селата и градовете по надморска височина, образователно равнище, брачна структура, религиозна, етническа, езикова, професия, местоживееене и др. Малка част от структурите не се променят или процеса при тях е по-бавен като: пол, социален произход, етническа или религиозна принадлежност и др. Останалата част от структурите са в непрекъсната динамика на развитие: възраст, брак, образование, заетост, миграционна подвижност.

Промяната на състоянието на отделни структури в определени исторически моменти дава отражение на геодемографското и социално-икономическото развитие в територията на страната и в частност на района.

**Цел на изследването** в настоящия доклад е естественият прираст на населението в Южния централен район за периода 2008/2013 г. Проследявайки естественото движение на населението, което включва двата основни компонента – раждаемост и смъртност, които формират естествения прираст в глобален и регионален план.

## **МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ**

*Историческият метод* или историческата периодизация е част от историческата методика, която използвам при анализирането и хронологичното проследяване на процесите и явленията, протичащи за развитието на регионалната политика и етапите на нейното прилагане в Европа и България. Геодемографските процеси, които се развиват през различните социално-икономически и политически процеси в страната на територията на района, може да бъдат изучавани и анализирани чрез принципите и способите на горепосочената методология.

*Емпиричният метод* за изследване е основен научен метод, който служи за събиране на основни данни по определена проблематика, информация за ситуации, протичащи на различни нива, статистика по даден въпрос и др. Чрез средствата на директното или индиректното наблюдение, опит или експеримент се създава модел на икономически, социален, екологичен, инфраструктурен или други обекти.

*Дедуктивният метод* е един от най-разпространените и използвани похвати в науката. Терминът произлиза от латинската дума *deductio* (извеждам и продължавам). Разглежданите процеси и явления, протичащи в една плоскост се пренасят от „общото към частното“.

*Геодемографският метод* се занимава с изучаване и анализиране на обектите и предметите. Геодемографията от своя страна прави разнообразни връзки с другите науки, така тя използва широк арсенал от методи. Към общонаучните методи се отнасят предметите на природните науки, като: системният анализ, географските сравнения на количествените сходства и различия, картографирането; от традиционните методи особено значение имат комплексните описания и анализи и др.

*Методът на демографското моделиране* описва бъдещите изменения на населението като цяло или по компоненти. Като модели в настоящата статия използвам „стандартното население“ и „стандартно поколение“ като числови модели под формата на таблици. В зависимост от геодемографските процеси, свързани с естественото възпроизводство на населението в района.

### **РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ**

Южният централен район е съставна част от NUTS, утвърдена класификация през 2008 г. в съответствие с Регламент (ЕО) № 176/2008 г. за изменение и допълнение на Регламент (ЕО) 1059/2003 г. за установяване на обща класификация на териториалните единици за България във връзка с членството в ЕС. Районът е част от ниво NUTS1 „Югозападна и Южна централна България“, включващ Югозападен и Южен централен район, съответстващи на ниво NUTS2. Площта на района е 22 365,1 км<sup>2</sup>, съставляваща 20,1% от територията на страната.

Броят на населението към 01.02.2011 г. е 1 479 373 д. или 20,08 % от населението на страната; за 2013 г. неговият брой е 1 453 619 д. или 20,06 %. Районът включва пет области от ниво NUTS3: Пловдив, Пазарджик, Смолян, Хасково и Кърджали, съответно с 1306 населени места от които 54 града и 1252 села. На територията на района са формирани 57 общини (към края на 2014 г.), от които 48 попадат към определението на националната дефиниция за селски райони или 84% от общия им брой.

Естественият прираст на населението представлява характеристиката на естественото движение на населението в глобален, регионален и локален план за определен период от време.

Естественият прираст представлява разликата в раждаемостта и смъртността и е част физиологичния процес, съпровождащ човешкия цикъл, от неговото зачеване до биологичния край.

Коефициентът за естествения прираст е характеристиката на естественото възпроизводство, но върху него влияние оказва полово-възрастовата структура.

Той може да се измерва в абсолютни разлики между броя на родените и умрелите и да има относителни стойности, разлика между коефициентите за раждаемостта и смъртността.

Според баланса стойностите на естествения прираст могат да бъдат положителни, когато раждаемостта е по-голяма от смъртността, или отрицателни, когато смъртността е по-голяма от раждаемостта.

Тенденциите в развитието на естествения прираст на населението в регионален план се определят от специфичните особености на демографското развитие. Бързото нарастване на населението на определена територия в глобален или регионален план за кратък период от време в литературата (икономическа или демографска) е известно като „демографски взрив“. Той се поражда от спадане на смъртността спрямо тези на раждаемостта в резултат на подобрените социално-икономически, санитарно-хигиенни условия, образователната култура, развитието на здравната и медицинската система и др.

При отрицателен естествен прираст за определен период на развитие във времето в глобален или регионален план се прилага терминът „демографска криза“ или спад на населението. Причините могат да бъдат с различно естество: политически, военни, религиозни, болести, природни бедствия, социално-икономически, липса на държавност и на пронаталистичната политика, водена от държавата.

Изследването на естествения прираст на населението в доклада включва 2008/2013 г., проследява движението на населението на едни от основните елементи в геодемографията: *живородени, починали и естествен прираст*, като последният елемент, определящ моментната геодемографска картина за района за по-горе посочените години.

В таблица 1 са посочени елементите на естествения прираст в промили. За сравнение на базовите показатели на Южния централен район използвам геодемографската картина на страната и селските райони. В таблица 1 броят на населението на Южния централен район е 20,22% от това на страната за 2008 г., като родените са 19,67% от общия брой на страната. Починалите са 19,15% от общия брой за страната.

Естественият прираст за Южния централен район е минус 3,8‰ или 0,5‰ по-малък от средната стойност за страната. При селските райони на Южния централен район естественият прираст е по-голям от средния показател за страната с 1,1‰.

**Таблица 1. Естествен прираст на населението за 2008 г. (хил./д., ‰)**

Район	Брой на населението в хил.д.	Родени			Починали			Естествен прираст ‰			
		Всичко	Момчета	Момичета	Всичко	мъже	жени	Всичко	мъже	жени	общо
България	7606551	77712	39986	37726	110523	58303	52220	-	-	-	-4,3
<b>Южен централен райони</b>	<b>1538142</b>	<b>15293</b>	<b>7498</b>	<b>7795</b>	<b>21174</b>	<b>11236</b>	<b>9938</b>	<b>-5881</b>	<b>-3738</b>	<b>-2143</b>	<b>-3,8</b>
Селски райони на Южен централен район	735587	7135	3867	3622	11441	6234	5561	-3952	-2013	-1585	-5,4

Информация от НСИ и изчисления на автора

Това се дължи на факта, че в тези райони не се включват големите градски центрове с по-младо население и миграционната вълна е в посока село–град. Отрицателни стойности за естественния прираст се отчитат и при двата пола за страната, Южния централен район и селските райони.

Отрицателните показатели за естественния прираст се отчитат както на национално, така и на локално ниво за 2008 г.

В таблица 2 са посочени естественният прираст в промили за страната, Южния централен район и селските райони на същия.

**Таблица 2. Естествен прираст на населението за 2013 г. (хил./д., ‰)**

Район	Брой на населението в хил.д.	Родени			Починали			Естествен прираст			
		Всичко	Момчета	Момичета	Всичко	мъже	жени	Всичко	мъже	жени	общо
България	7245677	66578	34044	32534	104345	54827	49518	-37767	20783	-16984	-5,2
Южен централен район	1453619	13401	6932	6469	19990	10587	9403	-6589	-3655	-2934	-4,5
Селски райони на Южен централен район	686491	6038	3107	2931	10564	5602	4962	-4526	-2495	-2031	-6,6

*Информация от НСИ и изчисления на автора*

Анализирането на статистическата информация за 2013 г. показва спад на населението в страната, Южния централен район и селските райони. Намалението на населението и отчитането на отрицателен естествен прираст се отчита след 1990 г., когато за първи път от новата история на страната демографските показатели имат отрицателни стойности. За петгодишния период на изследване населението на страната е намаляло с 360 874 д. Тази негативна статистика се отразява и на ниво район, а именно спадът на населението за същия период в района е 84 523 д.

Тенденцията се запазва и за селските райони – 49 096 д. Родените през 2013 г. са по-малко от тези, родени през 2008 г. Съответно починалите за 2013 г. са повече от тези през 2008 г. Естественният прираст за страната за 2013 г. има отрицателни стойности, приблизително с един пункт по-високи от 2008 г. За Южния централен район геодемографската картина показва същите стойности на повишаване от предходния период на изследване; за селските райони тенденцията се запазва – естественният прираст е над средния за страната.

Естественният прираст на населението е основен показател, който показва неговото движение в положителна или в отрицателна посока на национално или локално ниво. При отрицателни стойности на този показател

за голям период от време е възможно да настъпят промени в геодемографската картина не само в Южния централен район, а и в страната като цяло. Промяната на отрицателните стойности за естественият прираст могат да се променят, при положение че в страната се наложи една нова пронаталистична политика, насочена към увеличаване на раждаемостта, понижаване на стойностите на смъртността и повишаване на БВП. Геодемографската картина в района е пряко отражение на същата спрямо останалите пет района на страната.

#### **ИЗВОДИ**

1. Естественият прираст на населението е основен геодемографски показател за състоянието на населението за определен период от време. За Южния централен район през първия и втория етап на изследване естественият прираст е с отрицателни стойности, но под средните показатели за страната.

2. Спадът на раждаемостта за петгодишния период се отчита на национално и локално ниво и при двата пола. За Южния централен район раждаемостта е над средните стойности на страната за 2008/2013 г. Основните причини за спада на раждаемостта е липсата на пронаталистична политика от страна на държавата.

3. Високата смъртност е в резултат на влошените социално-икономически показатели. За Южния централен район през изследвания петгодишен период в края смъртността отчита по-високи стойности.

4. През целия период на изследване за раждаемост, смъртност и естествен прираст в Южния централен район стойностите са отрицателни. При положение, че районът по големина на територията и брой на населението и БВП се нарежда на второ място след Югозападния район, отчита отрицателни стойности за най-важния елемент на страната в геодемографски план – естествения прираст.

#### **REFERENCES**

- Mladenov, Ch.*, 2005. Obshta Geodemografiya, Shumenski Universitet.  
*Slaveykov, P.*, 2012. Geodemografiya, UI „Sv. Kliment Ohridski“, S.  
Fizicheska i sotsialno-ikonomicheska geografia na Balgaria, 2002. BAN, S.  
Zakon za regionalното razvitie, DV, br. 50 ot 31 .08. 2008 g.  
[www.nsi.bg/Naselenie i demografski protsesi](http://www.nsi.bg/Naselenie_i_demografski_protsetsi)